

Utdrag ur

VAMLINGBO KYRKA GOTLAND VÅRD- OCH UNDERHÅLLSPLAN 2010

Ansvariga för vård- och underhållsplanen

Inför upprättandet av denna vård- och underhållsplan för Vamlingbo kyrka har kyrkan och kyrkogården besiktigats av undertecknad.

Ansvariga för vård- och underhållsplanens olika delar anges här nedan.

(Namn inom parentes anger dock att i planen endast använts där angivet besiktningsprotokoll eller åtgärdsprogram, upprättat av resp. namngiven konsult.)

Kyrkobyggnad	Arkitekt Jan Utas
Elinstallationer och åskskydd	(Elingenjör Peter Ström)
Kyrkogårdsmur	Arkitekt Jan Utas
Kyrkogård	Arkitekt Jan Utas
Växtlighet på kyrkogården	Ej utsedd
Kalkmålningar	Ej utsedd
Stenarbeten	Ej utsedd
Inventarier av trä	Antikvarie Rebecka Svensson
Inventarier av metall	Antikvarie Rebecka Svensson
Inventarier av sten	Antikvarie Rebecka Svensson
Textilier	(Textilkonsultfirma Lotine)
Kyrkklocka/-or	(Ing. Ingvar Rohr)
Övriga inventarier	Antikvarie Rebecka Svensson

Källförteckning

Otryckta källor

Handlingar i Gotlands fornsals arkiv, Visby.

Handlingar i Riksantikvarieämbetets arkiv, Stockholm.

Inventering av inventarierna i Vamlingbo kyrka 2002 och 2007, utförd av Birgitta Lerberg m.fl.

Inventering av Vamlingbo kyrkogård, utförd 1996 av antikvarie Torsten Gislestam, Gotlands fornsal.

Material och arbetsbeskrivning, Riksantikvarieämbetets vårdsektion, 1987-04-21.

Ranta, H. m.fl. Opublicerade forskningsresultat, Murbruksdatering av Gotlandskyrkor, 2006-2008.

Sveriges kyrkor, Vamlingbo kyrka, opublicerat manus, planerad publicering 2007.

Tryckta källor

Boken om Vamlingbo och Sundre, 1997

Byggnadshyttan på Gotland 2005-2006, årsskrift, 2007.

Johansson, T. (red.), Inventarium över svenska orglar 1989:II, Linköpings och Visby stift, 1990.

Lagerlöf, E., Svahnström, G., Gotlands kyrkor, 1991.

Lemke, O. W., Visby stifts herdaminne, 1868.

Rohr, I., Gotlands kyrkklockor och ringningsseder, 1985.

Roosval, J., Den gotländske ciceronen, 1950.

Strelow H. Nilssøn, Cronica Guthilandorum, 1633.

Svahnström, G., Svahnström, K., Måleri på Gotland 1530-1830, 1989.

Söderberg, B. G., Gotländska kalkmålningar 1200-1400, 1971.

Utas, J., Om gotländska valv: examensarbete i arkitekturens teori och historia Chalmers tekniska högskola, 1971.

Händelselista

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1072	Årtal enligt Strelow.	RAÄ
1100-tal	Stenkyrka på platsen (andra hälften av 1100-talet) från vilken relieferna på långhusets härrör, somliga ha utgjort gravmonument. Grundmurar av denna kyrkas torn har funnit rester av.	GK
	Dopfont av anonymmästaren Byzantios.	GK
o. 1250	Långhus och kor, byggnadskropparna är i stort sett uppförda samtidigt.	GK
s. 1200-tal	Muralmålningar i korets valv, livsträd samt hundmonster.	GK
1300-tal	Muralmålningar i form av S:t Kristoffer samt golgatas scenen vid sakramentsskåpet (GKM anger 1260-70).	GK, GKM
	Retabel (1300-talets första hälft).	GK
o. 1350	Ett högt och stort torn uppfördes, ett av öns mest monumentala tornbyggen.	GK, GF
1400-tal	Gravstenar i koret över präster i församlingen.	GK
Medeltid	Trappa genom triumfbågsmuren till en trepassformig öppning som fungerade som en talarstol (ev. den enda bevarade på Gotland, jfr. Källunge kyrka).	GK
1592	Årtal ristat på S långhusportalens dörrpost (ev. kan årtalet höra samman med det första tornraset).	GF
1594	Två ljuskronor av järn fanns i kyrkan.	GF
1600-talet	Epitafium och gravhäll i korgolvet över kyrkoherde Lauritz Andesøn.	GF
o. 1665	Epitafium och gravhäll i korgolvet över kyrkoherde Nils Olofsson/Nicolaus Olai Judichærus.	GF
1680	Fattigbössan av koppar omtalas.	GF
o. 1683	Epitafium och gravhäll i korgolvet över kyrkoherde Detlof Nielsen Lindius, hans båda hustrur och barn.	GF
1695	Kyrkan putsades om invändigt, troligen täcktes målningarna över vid denna tidpunkt.	GF
s. 1600-tal	Predikstol, målad av Andreas Hamburger.	GK, GKS
t. 1700-tal	Smärre tornreparation.	GF

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
o. 1700	Valvmålningar i långhuset.	GK
1704	Utbetalning för timmer, sparrar och tjära(?).	GF
1708	Betalades för murararbeten och Mulde (?) mästare i Hablingbo som förbundit kyrkotornet.	GF
1709	Betalades för murararbeten.	GF
1712	Utbetalning för ett altarkläde.	GF
1713	Utbetalning för beklädning av graderna framför altaret med bräder.	GF
1714	Utbetalades för kyrkotornets förbindning.	GF
1723	Hinnich(?) Thule i Ganthem ska bygga kyrkotornet.	GF
1725	Görs en rad olika utbetalningar för arbete med kyrkotornet.	GF
1736	Tornet blåste ned (Bengt Stolt GA 5/2 2003 anger att tornspiran brann), klockan sprack och göts om.	RAÄ, GF
1738	Fattigbössor fästes på en trästock.	-
o. 1740	Stödmurar uppfördes kring tornet.	RAÄ:P
1740-talet	Biskop Jöran Wallin visiterade kyrkan och noterade ”ett nytt skönt högt torn” (Wallin enligt konceptmanuskript till en monografi i serien Sveriges Kyrkor).	GF
o. 1742	Epitafium över kyrkoherde Israel Canutius och hans maka Margareta Dufva.	GF
o. 1742(?)	Epitafium och gravhäll i korgolvet över kyrkoherde Johannes Canutius och hans son och efterträdare Israel Canutius.	
1746	Omtalas i sockenstämman tornets reparation, varigenom vid oväder något vatten infaller och har inlopp under uppå valven.	GF
1776	Betalas guldsmeden Falkgren för den nya kalken.	GF
1802-05	Sakristian byggdes.	RAÄ
1817	Den 9:e februari ”antändes spetsen af spiran af en åskstråle” – träet brann upp och den övre delen av muren rasade, klockan smälte och föll ned i tornet. Murarna stöttades med väldiga stockar och sedan använde man mängden av sten från tornets raserade överdel till att lägga upp den metertjocka stödmuren och strävbågarna efter förslag av löjtnant C. O. Falkenberg. GK anger att den S tornportalen nu murades igen.	GF, BVS, GK, Lemke
	Ny tornavtäckning i form av en lanternin uppfördes efter arkitekt Fredrik Magnus Pipers ritningar (BVS anger att lanterninen ritades av S. Enander, SvK anger att byggmästare Petter Lindströms ritning i omarbetat skick följdes). Taken	BH, BVS RAÄ, SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
	nygjordes.	GF
	Konservator E. Olsson uppger att den tjocka stödmuren uppkommit före 1817, kanske strax efter att kyrkan byggts som följd av att tornet sjunkit, han uppger också att den igenmurade S portalen murades igen redan innan den togs i bruk.	
1818	Årtal målat på putsen i kyrkan.	GF
1820	Årtal på spirstocken som ligger på långhusvinden.	GF
	Kyrkklockan göts om efter branden av Gerhard Horner, Stockholm.	GF, GKR
1830	Ett skrank mellan koret och långhuset fanns vid denna tidpunkt, samt ett krucifix i triumfbågen. I koret stod två sju alnar långa bänkar för sångare samt ”Trenne tvåsitsiga Mansstolar”.	GF
1840	Orgel, byggd av Sven Peter Petersson.	ISO
1841	Kristallkrona i empir.	GF
1860-tal	Ny sakristia som inreddes med kakelugn och taktäckning av tegel.	RAÄ
1874	En ljuskrona av trä skänktes till kyrkan.	GF
1875	Kristallkrona med sex ljushållare.	GF
1877	Korgolvet lades om, gamla gravstenar från kyrkogården återanvändes.	GF
1880-tal	Ny taktäckning av spån på långhus, kor och sakristia.	RAÄ
1894	Årtal på spirstocken.	GF
	Trägolvet i långhuset.	GF
1895	Invändig restaurering:	BH: RAÄ
	Retablet restaurerades av C. Wilh. Pettersson.	BH
	Bänkinredning och blyglasfönster ritade av arkitekt Gustaf Pettersson, Stockholm (GK tar endast upp fönstren, samt att de tillkom omkr. 1900). Tidigare hade fönstren bågar och karmar av trä	BH, GK, RAÄ
	Långhusets muralmålningar togs fram (Johan Gardelin?) och restaurerades på bekostnad av andra bl.a. årtalet 1818, namn samt kvadermålning kring östfönstren, i gördel- och triumfbågen, kartusch i ett av långhusets S fönster.	GK, GF
1896	Stengolv i långhuset.	GF
1899	Vedkamin ritad av arkitekt Gustaf Pettersson, Stockholm.	BH, RAÄ
1902	Metalljuskrona skänktes.	GF
1903	Metalljuskrona skänktes.	GF

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1932	Ny orgel av Gebrüder Rieger, Jägerndorf, Österrike (den nuvarande).	ISO
1951	Utvändig restaurering. Entreprenör Byggnadsfirman Wessman & Ohlsson, Fidenäs. Stödmurarna reparerades, valvet mellan murarna lades om. Dragstag monterades, två i koret och ett i långhuset.	GF
1954	Sandstensrelieferna i långhusets S fasad konserverades.	GF
1960-tal	Spåntaken delvis omlagda. Ny varmluftsanläggning.	RAÄ
1961	Restaureringen efter förslag av arkitekt Åke Porne, Stockholm, huvudentreprenör bröderna Pettersson i Rone, och konservator E. Olsson, Sanda. För de elektriska installationerna ansvarade Visby elektriska byrå, värmeinstallationerna Cedergrens mekaniska verkstad i Klintehamn. Material till golvbeläggningen togs från sandstensbrottet vid Valar i Vamlingbo, leverantör var Viktor Hansén & Co, Burgsvik.	GK, GF
	Invändigt putsades kyrkan om helt nertill. Väggar och valv rengjordes, korets muralmålningar togs fram (E. Olsson) och "vanrestaureringar" från sent 1800-tal avlägsnades. Triumfbågen återfick sin kvadermålning.	GF
	Nya golv av sandstensstenplattor på betongunderlag. Nytt oljeeldat värmesystem med inblåsning av varmluft, ett mindre tillbygge på kyrkans N sida gjordes för denna anläggning. Sakristians nya fönster målades liksom innerdörrarna, väggarna vattrevs och taket målades. Pannrummets väggar kalkades. Den igenmurade S portalen i tornrummet togs upp. Stödmurarna frilades delvis. Åskskydd. Dränering. Ytterbelysning på kyrkogården.	GF
	Altarskranket förändrades. Dopfunten flyttades till långhusets V del och senare övermålningar togs bort. Orgeln byggdes om och utökades av orgelbyggare Andreas Thulesius och placerades ställdes i tornet under V fönstret. Antalet bänkar minskades. Följande föremål konserverades: sandstensepitaferna (som flyttades från korets N vägg till långhusets S vägg), de två träepitaferna (i korets båda Ö hörn flyttades till tornets båda Ö väggar), predikstolen, nummertavlan, orgeln, altartavlan, altarskranket, portarna, bänkar,na pelare och stenbågar, fattigstocken, processionskrucifixet samt möbler i sakristian (bord och stol). I samband med invigningen skänktes flera textilier samt ljuskronor.	GF ISO
1968	En besiktning efter den nyss genomförda restaureringen att varmluftskanalen i murklacken N om triumfbågen lagts i en bärande del av murverket så att sprickor uppkommit,	GF

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
	kyrkorummet har nedtill putsats med specialputs, tydligen vattentät, och skorstenskanalen utsatt för kondens. Korets N vägg visar utvändigt spricka nära Ö hörnet, spåntaken är inte i fullgott skick;	
1971	Stensulptur i form av Maria med barnet av skulptören Sven Lindqvist.	
1979	S:t Olofsbild på S sidoaltaret, inköpt av ett pilgrimståg från Gotland vid besök i Trondheim (Nidaros) i Norge.	GF
1980	Värmeinstallation med vattenburen värme.	GF
1983	Konserverades sandstensrelieferna långhusets S fasad.	GF
1987-88	Yttre restaurering. efter förslag av arkitekt Ulf Dhlberg, Stockholm, entreprenör Närbygg AB: Tornhuven restaurerades, konstruktionsvirken byttes resp. kompletterades. Spåntaken lades om, tätningarna mellan taken byttes. Hängränna monterades på de S takfallen. Åskskyddet kompletterat/utbytt. Gångbryggor monterades på kor- och långhusvindarna. Fasaderna putsades och – på sakristian – avfärgades. Stödmurarna och socklarna foglagades. Portalerna rengjordes och fönstren lagades. En vattentoalett installerades i pannrummets Ö del, den nås dels utifrån och dels från sakristian. Skadorna i murverken bedömdes vara måttliga. Dubbar för mätning av sprickan på N korfasaden monterades.	GK, GF GF
1988	Avloppstank grävdes ned på kyrkogården.	GF
	Dagvattenschakt grävdes.	GF
1993	Ljusbärare, tillverkad av smeden Calle Ahlström, Vamlingbo.	GF
1994	Belysningen i kyrkorummet kompletterades.	GF
1996	Sandstensrelieferna på kyrkans S långhusfasad konserverades av Misa Asp och Hans-Erik Hansson, Riksantikvarieämbetets instution för Konservering, Stenenheten.	GF GF
	Träden på kyrkogården gallrades och gångarna lades igen.	
2005	Altartavlan konserverades av C. H. Eliason.	GF
2006	Kyrkogårdsmurarna restaurerades.	GF
	Ljuskronor, ljusstakar m.fl. metallföremål restaurerades av Dahlströms metallgjuteri, Visby.	GF
2008	Fliseldad fjärrvärme från en panncentral gemensam med prästgården, i ny pannrumsbyggnad V om kyrkogården.	GF

Förkortningar:

ATA	Riksantikvarieämbetets arkiv, Stockholm.
BH	Byggnadshyttan på Gotland 2005-2006, årsskrift, 2007.
BVS	Boken om Vamlingbo och Sundre, 1997
GF	Gotlands fornsals arkiv (16/4 2008).
GK	Lagerlöf, E., och Svahnström, G., Gotlands kyrkor. En vägledning, 1991.
GKM	Söderberg, B. G., Gotländska kalkmålningar 1200-1400, 1971.
GKR	Rohr, I., Gotlands Kyrkklockor och Ringningsseder, 1985.
GKS	Svahnström, G., och Svahnström, K., Måleri på Gotland 1530-1830, 1989.
ISO	Johansson, T. (red.), Inventarium över svenska orglar 1989: II, Linköping och Visby stift, 1990.
Inskr.	inskrift i kyrkan
Kh	kyrkoherde
Lemke	Lemke, O. W., Visby stifts herdaminne, 1868.
Muntl.	mundlig uppgift från församlingen.
o.	omkring.
RAÄ:P	Material och arbetsbeskrivning, Riksantikvarieämbetets vårdsektion, 1987-04-21.
s.	sent
SHM	Statens Historiska Museum
Strelow	Strelow H. Nilssøn, Cronica Guthilandorum, 1633.
SvK	Sveriges kyrkor, opublicerat och oredigerat material.
t.	tidigt.